

Válasz

Hajdú Mihály, D. Mátai Mária és Nyomárkay István opponensi véleményére

Hálásan megköszönöm opponenseimnek, Hajdú Mihály professor emeritusnak, D. Mátai Mária habil. egyetemi docensnek és Nyomárkay István akadémikusnak tézises doktori értekezésem gondos áttanulmányozását, elismerő és bíráló megjegyzéseit. Külön is köszönettel tartozom mindhármuknak, hogy mindezekon túlmenően a 2008-ban megjelent Válogatott tanulmányaimra és más munkáimra is kiterjedt megtisztelő figyelmük.

1. Opponenseim egybehangzó véleménye szerint a megbízható, tehát tudományos kutatásra alkalmas anyaggyűjtés, majd a források kiadása elsőrendű feladat, ami megerősíti máig töretlen meggyőződésemet az ezen a téren végzett több évtizedes munkám hasznos voltáról. Enélkül aligha lett volna lelki erőm megtenni azt a sok ezer kilométer utat Zala megyében, majd Zala megyéből, pontosabban Nagykanizsáról Győr-Moson-Sopron, Komárom, Veszprém, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés stb. megyébe, amelyekben a földrajzi nevek gyűjtésével, ellenőrzésével, a kötetek kiadásával évtizedekig dolgom volt. Hajdú Mihály joggal hiányolja értekezésemből, hogy nem szóltam arról, miért állt le körülbelül a rendszerváltoztatás táján ez a kutatási program. Éppenséggel szólhattam volna róla, mert a folytatás reményében, 1999-ben a Zalaegerszegen megrendezett 27. Országos Honismereti Akadémián tartott előadásomban (vö. A földrajzinév-gyűjtés és -kiadás helyzete. In: Ördög Ferenc, Válogatott tanulmányok. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2008. 76–7) megjelöltem az okokat, amelyeket most röviden összefoglalom.

a) Több munkatársunk, kiképzett gyűjtő aktív politikai szerepet vállalt szűkebb pátriájában.

b) Gyakorlott közlétező nyelvész munkatársainkra a felsőoktatásban mind nagyobb teher hárult, következésképpen mi is súlyos szakemberhiánnyal küszködtünk.

c) Lényegesen megváltozott a megyék hatalmi, főleg pedig gazdasági helyzete, amelyekre ez a vállalkozás épült. Lényegében tehát államhatalmi és gazdasági támasz nélkül maradtunk.

Ezt látva és türelmesen várakozva 1999 áprilisában kértem az OTKA Kulturális Fórumát, vizsgáltsa meg, mit tudna tenni a magyar tudományosság ennek a nemzeti – tehát nemcsak szaktudományi – feladatnak az életben tartásáért. Kérésem visszhangtalan maradt; lemondtam az MTA Nyelvtudományi Intézetében betöltött másodállásomról is azzal, ha az Intézet keretében megkezdett munkálatok valamelyik megyében, illetőleg járásban folytatódna, bármikor rendelkezésükre állok. Ezt tanúsítja Győr-Moson-Sopron megye Kapuvári és Győri járásának, valamint Pest megye Nagykáti járásának a kötete. Nem itt van a helye annak, hogy a többi, félkész, illetőleg megjelenésre váró gyűjteményről szóljak, de azt meg kell jegyezni, hogy a kéziratok, gyűjtőlapok az illetékes megyei levéltárban/múzeumban/könyvtárban hozzáférhetők.

2. Nyomárkay István opponensi véleményének a végén azt írja, hogy munkáim „hiteles adatokat tartalmaznak”. Megállapítása azért örömteli számomra, mert kezdettől, Zala megye földrajzi neveinek összegyűjtésétől, kiadásától (1964) fogva ugyanakkora figyelmet fordítottunk a szláv és a német helynevek teljes és erőnkhez mérten szakszerű lejegyzésére, mint a magyar nevekére. Ebbéli törekvésünkben nem kellett nélkülöznünk kiváló szlavistáink (Hadrovics László, Sipos István) és germanistáink (Hutterer Miklós, Gerstner Károly és mások) segítségét sem. Tapasztalataink azt mutatják, hogy mind a magyar, mind a szláv és német dialektológiával foglalkozó kutatóink kedvük szerint használhatják gyűjteményeinket. Ugyanez vonatkozik a 18. századi zalai népességösszeírásokra is. A német nevek olvasásában Mollay Károly és Gerstner Károly véleményét többször kikértem. Nyomárkay professzornak a *Kutyába*, *Budába* helynevekkel kapcsolatban tett helyreigazítását köszönöm, nyilvánvaló, hogy a *Kotoriba*, *Malomba* típusba tartoznak. A *Pogányvár* névvel nemcsak szülőfalumban, Gyulajon találkoztam (vö. Tolna megye földrajzi nevei 48/102), hanem a szomszédos Szakályban (27/55), továbbá a közeli Regölyben (22/279) is, sőt előkerült a Somogy megyei Somogyacsán (vö. Somogy megye földrajzi nevei (75/7+) és Somogyzsitfán (91/57) is. Egyik adatnál sincs utalás arra, hogy a meghatározó tag családnév lenne (Lipszky hegyként adatolja Gömör, romként Hont, pusztaként Nógrád, diverticulumként pedig Tolna megyéből, vö. LIPSZKY, Rep. 519). Évekkel ezelőtt felvetődött, hogy egyike másika pogány áldozóhely emlékét őrizné.

3. Hajdú Mihály csak némi fönntartással fogadja el, hogy készülő 18. századi személynév-monográfiámhoz a 17. századi zalai keresztelési anyakönyvek neveit is feldolgoztam. A „Szempontok és adalékok XVII. századi keresztneveink vizsgálatához” című

tanulmányom végén jeleztem indokaimat, ezeket most kissé részletesebben összefoglalom. 1. Hajdú professzor is megállapítja, „e század a legszegényebb korszak a személynévi adatok terén” (4. lap). 2. A népességösszeírások nem tartalmazzák sem a keresztszülők nevét, sem a keresztelés napját, következésképpen ezeknek hatóerejét a névadásra nem tudom másból felmérni. 3. Az 1745. évi összeírások idősebbjei még a 17. század végén születtek, amikor a történelmi Zala megyében a katolikusokat még csak Csesztregen, Kanizsán, Lendván és Keszthelyen anyakönyvezték, Kiskomáromban pedig a reformátusokat. Mindkét felekezetben az anyakönyvezés csak a 18. század közepén vált általánossá.

Magam is őszintén sajnálom, hogy néhány esetben nem utaltam azokra a tanulmányaimra, amelyekben a keresztnévadás további, nem felekezeti, nem nemzetiségi, hanem egyéb motivációit is vizsgáltam. Ezek azonban nemcsak válogatott tanulmányaimból tudhatók meg, hanem az értekezés témaköréhez kapcsolódó legfontosabb dolgozataimból (30–3) is. Mindez persze nem magyarázhatja, csak enyhítheti a bíráló jogosságát.

4. D. Mátai Mária a tulajdonnév és a szófaj többek által vitatott összefüggésének a kérdésére választ vár tőlem (3. lap). Vélekedésemet J. Soltész Katalinnak egy költői kérdő mondatával kezdeném: „Hol van még egy olyan szófaji alkategória, amelynek vizsgálata önálló tudománnyá fejlődött?” (vö. J. SOLTÉSZ KATALIN, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Bp., 1979. 133). A tulajdonnév meghatározásainak tanulmányozása nélkül – amelynek hazai és nemzetközi irodalmát legutóbb Hajdú Mihály tekintette át (vö. HAJDÚ MIHÁLY, Általános és magyar névtan. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 131–3, l. még MAŇCZAK, W., Difference entre nom propre et nom commun (in: Disputationes montium vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes. Wien, 1969. II, 285–91) – természetesen nem lehet állást foglalni. Magam is úgy vélem, hogy a tulajdonnevek azonosító funkciójú szók, a közszavak mellett külön rendszert, ezen belül több alrendszer alkotnak (vö. HAJDÚ i. m. 131). Per analogiam Soltész Katalin: Hol van még egy olyan szófaji kategória, amely alá tartozó közszók viselkedését meghatározná a beszédhelyzet? A szóbeli személynévek például a szituáció szerint két területen működnek: a) a névviselő jelen van, és megszólítjuk, eszköze a szólítónév, b) amikor nincs jelen, de megemlítjük, eszköze az említőnév. Harmadik szituáció nincs. E felismerés bizonyítási apparátusából ennek szemléltetésére álljon itt *Horváth János* gyulai lakos példája, akinek szólítóneve *Jancsi*, említőneve *Kappany*. Írásbeli, azaz anyakönyvezett nevéből nem maradt meg semmi, mert a faluközösségben a több azonos nevű személy miatt nem tudta betölteni legfőbb szerepét, az identifikációt.

A fentieket részletesen ugyan már 1973-ban több száz névre alapozva tárgyaltam (vö. ÖRDÖG FERENC, Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Akadémiai Kiadó, Bp. 79–205), az azóta megjelent hazai és külföldi tanulmányok azonban egyre nyilvánvalóbbá teszik számomra, sokáig aligha tartható a tulajdonnév főnévi alkategóriaként való értelmezése. Ma már tudjuk, hogy a mondatban „főnévként viselkedő nyelvi jel” (HAJDÚ i. m. 130).

Nagykanizsa, 2011. március 4.

Ördög Ferenc